

Az ombudsman médiajogi gyakorlatáról

Tapasztalatok és lehetőségek

HAJAS BARNABÁS*

Korábban számtalan olyan beadvány érkezett az állampolgári jogok országgyűlési biztosához és általános helyetteséhez, valamint a különbiztosokhoz, melyben különböző műsorszolgáltatók eljárását, műsorszerkezetét és egyes műsorszámainak tartalmát sérelmezték a panaszosok. Ugyancsak rendszeresek voltak az Országos Rádió és Televízió Testület (ORTT) eljárását sérelmező beadványok.

Az ombudsmanok kezdetben a műsorszolgáltatókat érintő panaszokat megküldték az ORTT-nek, esetenként a konkrét ügy megvizsgálására kérték fel az ORTT elnökét. Összességében elmondható, hogy a 2003. évet megelőzően a különböző médiumokkal kapcsolatos hatásköri kérdések érdemben nem vetődtek fel, az egyes műsorszolgáltatókra vonatkozó panaszok alapján mindössze néhány – a hatásköri megalapozást meglehetősen nagyvonalúsággal kezelő –, jelentéssel lezárt ombudsmani vizsgálat folyt.

2003-ban rövid időn belül több, a különböző műsorszolgáltatók – általában „valóságshow” műsoraival kapcsolatos – eljárását, valamint az ORTT eljárását sérelmező panasz érkezett a helyettes ombudsmanhoz, majd ezt követően az ORTT elnöke beadvánnyal fordult az állampolgári jogok országgyűlési biztosához is. Úgy vélem, hogy erre az időpontra tehető az általános hatáskörű biztosok műsorszolgáltatók elleni panaszokhoz fűződő attitűdjének megváltozása.

Alapjogi aktivista megközelítéssel fordultak tehát az ombudsmanok a médiajogi panaszokhoz, és kritizálták többször a médiahatóság, illetve egyes műsorszolgáltatók eljárását, döntését. A médiajogi panaszok azonban az ORTT szemléletmódjának megváltoztatásával gyakorlatilag eltűntek.

Jelen tanulmányban – a korábbi gyakorlat szintetizálásán túl – arra keresem a választ, hogy a hazai médiaszabályozás megújítása mennyiben hathat ki az ombudsman eljárására, illetve milyen új ombudsmani eszközök állnak rendelkezésre a médiajogi vizsgálatok során.

1. Hatásköri kérdésekről

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló 1993. évi LIX. törvény (a továbbiakban: Obtv.) 16. § (1) bekezdése értelmében az országgyűlési biztos hatásköre a hatóságok, illetve közszolgáltatást végző szervek eljárására, ennek során hozott határozatára, illetve a hatóság in-

* Főosztályvezető, Alapvető Jogok Biztosának Hivatala; egyetemi adjunktus, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar. E-mail: hajas.barnabas@jak.ppke.hu.

tézkedésének elmulasztására terjedt ki. A rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény (a továbbiakban: Rttv.) 136. § (1) bekezdése értelmében a műsorszolgáltató törvénysértésével, illetve szerződészegésével, a kiszabott bírsággal kapcsolatos ügyekben az ORTT rendelkezik hatáskörrel, ami az említett körben, illetve ennek során közigazgatási ügyben eljáró szerv. A hatóság fogalmát az Obtv. 29. §-a zárt fajú felsorolásban határozza meg, amelynek (1) bekezdése *a*) pontja alapján az ORTT-re mint közigazgatási feladatot ellátó szervre az ombudsmanok vizsgálati jogköre kiterjedt.¹

Indokolt megjegyezni, hogy az ORTT eljárásának ombudsmani vizsgálhatóságát a hatóság többször is vitatta, arra hivatkozva, hogy döntéseit nem minden esetben a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.) rendelkezései alapján hozta. Figyelemmel arra, hogy jelen tanulmány célja nem elsősorban jogtörténeti áttekintés nyújtása, ezzel kapcsolatban mindössze két rövid megjegyzésem lenne. Egyrészt a Ket. nem teljeskörűen szabályozza a hatósági eljárásokat, így az annak hatálya alól kivett eljárások vizsgálatára is kiterjedt, és ma is kiterjed az ombudsman vizsgálati jogosultsága, hacsak nem olyan szerv folytatta le, amely a törvényi rendelkezés okán nem vizsgálható. Másrészt ezek a felvetések jelentős mértékben segítettek az ombudsmani hatásköri kérdésekkel kapcsolatos következetes biztosi gyakorlat kialakulását.

2012. január 1-je óta az alapvető jogok biztosának feladat- és hatáskörét, valamint ennek ellátásához szükséges vizsgálati jogosultságokat az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) határozza meg. A Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság Médiatanácsa az NMHH önálló jogi személyiségű szerveként ellátja a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvényben (a továbbiakban: Mttv.) előírt médiahatósági feladatokat, melynek során hatósági határozatot hoz, hatósági szerződést köt, vagy éppen hatósági ellenőrzést folytat, az Ajbt. 18. § (1) bekezdés *a*) pontja alapján – közigazgatási szervként – hatóságnak minősül.

Az idézett rendelkezések összevetéséből kitűnik, hogy a Médiahatóság eljárásának ombudsmani vizsgálhatóságában érdemi változás nem történt. Mégis üdvözlendő előrelépés az Rttv. rendelkezéseihez képest, hogy a műsorszolgáltatói jogosultsággal kapcsolatos döntés hatósági jellegére immár nem pusztán bonyolult levezetés eredményeként következtethetünk, hanem az az Mttv. rendelkezéseiből is egyértelműen következik.

Talán a médiahatóság közigazgatási szerv minőségénél is izgalmasabb kérdés volt, hogy az egyes műsorszolgáltatók vizsgálatára rendelkezik-e az ombudsman hatáskörrel. E kérdés korábban nem vetődött fel, csak miután a biztosok azt tapasztalták, hogy az ORTT vonakodva, vagy még úgy sem volt hajlandó alapjogi érveket felhasználni hatósági eljárásai során, kezdték az egyes műsorszolgáltatókat közvetlenül vizsgálni.

¹ Vö. az országgyűlési biztos korábban hivatalban volt helyettese OBH 4761/1999. sz. jelentésében foglalta, miszerint: „Az Országos Rádió és Televízió Testület kötelességei közé tartozik az elektromos média felügyelete. Az esettel kapcsolatban az ORTT mulasztását vizsgáltam volna alkotmányossági szempontból, amennyiben a műsor adásba kerül.

A televízió igazgatójának az adatvédelmi biztossal közösen írt levélben hívtam fel a figyelmét arra, hogy »amennyiben az adásba kerülő riport az érintettek jogait sértené, az Országos Rádió és Televízió Testülethez, mint hatósághoz fordulok.« Úgy tűnik, hogy 1999-ben elegendő volt, ha az ombudsman az ORTT-vel »riogatta» a hatáskörébe nem tartozó műsorszolgáltatót, mert az végül nem közölte a sérelmezett műsorszámot...

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese elsőként az OBH 4170/2004. számú ügyben² vizsgálta meg azt, hogy a közszolgálati műsorszolgáltatók³ eljárására, döntéseire vagy ezek elmaradására kiterjed-e az ombudsman vizsgálati jogosultsága.⁴ Ekkor, mivel az Obtv. nem határozta meg a közszolgáltatást végző szerv fogalmát, az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese az OBH 6501/2001. számú ügyben⁵ kifejtett érvek alapján ezeket a műsorszolgáltatókat közszolgáltatást végző szervnek tekintette, az érvek a következők voltak. Az Obtv. hivatkozott 16. § (1) bekezdése csak a hatóság fogalmát határozza meg pontosan. Ezen túlmenően „az Obtv. az országgyűlési biztosok jogértelmezésére bízta annak eldöntését, hogy mely szervek tekinthetők közszolgáltatónak. Az országgyűlési biztosok minden esetben közszolgáltatónak tekintik a hatóságnak nem minősülő, állami vagy önkormányzati feladatot ellátó szerveket,” különösen azokat, amelyek esetében az érintettnek nincs reális lehetősége annak megválasztására, hogy az igényelt szolgáltatást kitől vegye igénybe, tekintettel arra, hogy „azt csak korlátozott számú vagy csak kizárólag egyetlen szervtől veheti igénybe.”⁶ A helyettes ombudsman mindezekre, valamint a közszolgálati műsor és a közszolgálati műsorszám Rttv. 2. § 18–19. pontjaiban meghatározott fogalmára is figyelemmel megállapította, hogy hatásköre kiterjed a közszolgálati műsorszolgáltatók – mint közszolgáltatást végző szervek – eljárásának vizsgálatára. Nem feledkezhetünk meg azonban arról sem, hogy az Rttv. 8. §-a szerint az országos és a körzeti műsorszolgáltató – a szakosított műsorszolgáltató kivételével – napi műsoridejének tíz százalékában köteles volt közszolgálati műsorszámokat szolgáltatni. Az idézett ombudsmani indokolás – a vizsgálat alapjául szolgáló panasz tárgya miatt – a kereskedelmi műsorszolgáltatók közszolgálati műsorszámaival összefüggő eljárására ugyan nem utalt, azonban később több esetben a kereskedelmi műsorszolgáltatókat – saját besorolásuk alapján ilyenek kódolt – közszolgálati műsorszámaik tekintetében közszolgáltatást végző szervnek tekintette.

Az Ajbt. a korábbi szabályozási hiányosságot pótolva meghatározza a közszolgáltatást végző szerv fogalmát is. Az Ajbt. 18. § (1) bekezdés *l*) pontja és a 18. § (2) bekezdésének *d*) pontja alapján az alapvető jogok biztosa által vizsgálható hatóságnak, ezen belül közszolgáltatást végző szervnek minősül – függetlenül attól, hogy milyen szervezeti formában működik – a jogszabályban közszolgáltatásként megjelölt tevékenységet végző szervezet. Ennek alapján a Magyar Televízió Nonprofit Zrt. közszolgálati médiaszolgáltató közszolgáltatást végző szervnek minősül.

Korábban ugyancsak nem vetődött fel, de az átalakított médiafinanszírozási rendszerben legalábbis elvi szinten felvethető, hogy a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap eljárását (MTVA) a biztos vizsgálhatja-e. Az MTVA az Mttv. által létrehozott elkülönített vagyonkezelő- és pénzalap, amelynek fő feladatai az Mttv. 136. § (1) bekezdésében meghatározott

² Letölthető: <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/200404170.rtf>.

³ Rttv. 2. § 20. „*Közszolgálati műsorszolgáltató*: olyan műsorszolgáltató, amelynek működését közszolgálati műsorszolgáltatási szabályzat határozza meg, feladata többségében közszolgálati műsor szolgáltatása, fenntartása alapvetően közpénzekből történik, társadalmi felügyelet alatt áll, alapvető jogait és kötelességeit e törvény állapítja meg.”

⁴ Az országgyűlési biztos korábban hivatalban volt helyettese már az OBH 8344/1997. sz. jelentésében „hatáskör[é]be tartozó közszolgálati műsorszolgáltató”-ként említi a Magyar Rádiót, azonban ezen megállapítását nem indokolta meg. A jelentés letölthető: <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/199708344.rtf>.

⁵ A jelentés letölthető: <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/200106501.rtf>.

⁶ OBH 6501/2001. sz. ügy.

a közszolgálati média- és hírszolgáltatás, a Közszolgálati Közalapítvány, a közösségi médiaszolgáltatások, a közszolgálati médiaszolgáltatók szervezeti átalakításának támogatása; a közszolgálati célú műsorszámok gyártása és támogatása; az elsőként filmszínházban bemutatásra szánt filmalkotások támogatása; az Archívum és egyéb vagyonának gondos kezelése és gyarapítása; az ezekhez kapcsolódó egyéb tevékenységek támogatása, illetve elvégzése. Az Ajbt. 18. § (2) bekezdésének *d)* pontja szerint az állami európai uniós támogatás nyújtásában vagy közvetítésében közreműködő szervezet is közszolgáltatást végző szervnek tekintendő, az MTVA tehát a fentiek szerint a támogatás nyújtásával összefüggésben közszolgáltatást végző szervnek minősül.

2. Az ombudsmanok által vizsgált jelentősebb panaszok

Jelen tanulmányomban elsősorban az általános hatáskörű biztosok legutóbbi gyakorlatát, illetve az abból látható tendenciákat szeretném bemutatni.

1. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosához és általános helyetteséhez több olyan beadvány érkezett, amelyek az M-RTL Televízió Rt. (RTL-KLUB) „Való Világ” és „Mónika Show”, az MTM-SBS Televízió Rt. (TV2) „Big Brother” és „Claudia Show”, valamint a Sláger Rádió Műsorszolgáltató Rt. „Bumeráng” című műsorait érintették. A panaszosok egyrészt azt sérelmezték, hogy az említett műsorokban előfordultak obszcén jelenetek, trágár megjegyzések, másrészt a szereplők túl sokat dohányoztak és túl sok alkoholt fogyasztottak. Volt olyan panaszos is, aki azt kifogásolta, hogy a Sláger Rádió Műsorszolgáltató Rt. „Bumeráng” című műsorában pályázatot írtak ki „szexhangok utánzására.”⁷

A fenti panaszok alapján az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való joga, a jogállamiság elvéből levezethető jogbiztonság követelménye sérelmének, illetve közvetlen veszélyének, valamint az ORTT tevékenységével összefüggésben az állam objektív alapjogvédelmi kötelezettsége elmulasztásának gyanúja miatt vizsgálatot rendelt el.⁸

2. Az említett vizsgálat elrendelését, sőt több megkeresést követően – némiképp rendhagyó módon – az ORTT elnöke fordult az állampolgári jogok országgyűlési biztosához, előadva, hogy az elmúlt hónapokban a kereskedelmi televíziók műsorkínálatában jelentős pozíciókat foglaltak el a valóság show-k. Levelében rámutatott, hogy már az eddigi sorozatok kapcsán is számos – részben újszerű – személyiségi joggal összefüggő probléma merült fel, melyek száma a

⁷ Az egyik beadványban a panaszos azt sérelmezte, hogy a „Való Világ” című műsorban rendszeresen előfordulnak obszcén jelenetek, túlzott mértékű a dohányzás és az alkoholfogyasztás, valamint a szereplők trágár kifejezéseket használnak. A panaszos szerint ezek rossz hatással vannak a fiatalokra. A másik panaszos részben azt sérelmezte, hogy a hivatkozott televízió-műsorok „a lényegi tartalmat tekintve szex-show műsorok...”, hangnemük durva, vulgáris. Az ő álláspontja szerint a szóban forgó televíziós műsorok a kiskorúak személyiségfejlődésére súlyosan ártalmasak.

⁸ L. Az OBH-1052/2003., OBH-1458/2003. és OBH-2012/2003. sz. ügyekben készült együttes jelentést (a továbbiakban: Együttes Jelentés), amely letölthető: <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/200301052.rtf>.

televíziók erősödő piaci versenyében esetleg növekedhet is. Az ORTT elnöke felkérte az országgyűlési biztost, hogy a problémakör általánosítható gondjairól fejtsse ki álláspontját.⁹ (Itt is rá kívánok mutatni arra, hogy az ORTT elnökének beadványa legalább két – jelen tanulmányban meg nem válaszolható – elméleti kérdést is felvet: miért fordulnak rendszeresen az egyes közigazgatási szervek saját – esetenként alkotmányos joggal összefüggő visszásságot okozó – működésükre vonatkozó beadványaikkal az ombudsmanokhoz, illetve a biztosok az egyes problémakörök „általánosítható gondjairól” miként, milyen keretek között, és milyen formában fejthetik ki álláspontjukat.)

Az általános hatáskörű biztos „[a] jelenségek társadalmi újszerűségét és lehetséges hatásait mérlegelve vizsgálatot indított – az adatvédelmi biztos vizsgálatára¹⁰ és jelentésére is támaszkodva, ahhoz kapcsolódva – annak elemzése érdekében, hogy az alkotmányos jogok és értékek rendszerével – elsősorban az emberi méltósághoz való joggal – összefüggésben keletkezett-e visszásság a valóság-show jelenség és az ahhoz kapcsolódó hatósági eljárások, esetleges mulasztások, illetve a jogérvényesülés kapcsán.”¹¹

Már a panaszokból világosan látható volt, hogy a két biztos – egymástól függetlenül elrendelt, párhuzamosan zajló – vizsgálata pusztán néhány közös vonást fog mutatni: mindkettő a valóság show-kkal (is) összefüggésben az ORTT működését (is) vizsgálta.

3. 2004 márciusában a Kispesti Egészségügyi Intézet Gyermek- és Ifjúsági Mentálhygiénés Centrum dolgozói számos szakember által aláírt nyílt levelet juttattak el az állampolgári jogok országgyűlési biztosához.

Az aláíró szakemberek véleménye szerint tevékenységüknek nemcsak a pszichés zavarok kezelésére kell irányulnia, hanem a „manapság oly sokat emlegetett megelőzésre is”. A levél megírásának közvetlen kiváltó oka az RTL Klub televíziós csatornán sugárzott „Anyacsavar” című új valóság-show műsor beharangozó reklámja volt, amely a műsor üzenetére vonatkozó általános aggályok és konkrétan a szereplő gyermekek kiszolgáltatottságával kapcsolatos aggodalmak megfogalmazására indította az aláírókat.

A szakemberek rendkívül rossz üzenetnek tartották a gyermekek egészséges pszichés fejlődésének alapjául szolgáló anya-gyermek-kapcsolat leértékelését, játékként kezelését. A romló válási statisztikák miatt amúgy is rossz helyzetet „nem kellene tetézni olyan műsorok adásba kerülésével, ami a családok egységének, összetartozásának megbontását, esetlegességét közvetíti. Sem a gyerekek (jövendő felnőttek, jövőbeli szülők), sem a felnőttek számára nem jó üzenet, hogy a család egyik vagy másik tagja kicserélhető.” A szereplő gyermekekre nézve is aggályos, hogy a szülők őket egy olyan típusú műsorban teszik ki a nyilvánosságnak, amely életük intimitásait is feltárja. „Abúzus a gyermek felhasználása a felnőttek céljaira, legyen bármi is az.” A szerzők hivatkoztak az Alkotmány 16. és 67. §-aira is. A levél a következő felhívással zárul: „A fenti paragrafusok azért fontosak, mert nem a szülők szerepe itt a kérdés, hanem a társada-

⁹ L. OBH 4247/2003. sz. jelentést, amely letölthető: <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/200304247.rtf>.

¹⁰ L. Péterfalvi Attila korábbi adatvédelmi biztosnak a „Big Brother” és a „Való Világ” című „valóság show”-kba jelentkezők személyes adatai kezelését vizsgáló eljárását. Az erről szóló közlemény elérhető: <http://abi.atlatszo.hu/index.php?menu=aktualis/kozlemenyek&dok=9211>

¹¹ OBH 4247/2003. sz. jelentés 1.2. pont.

lom, az állam szerepe, a társadalom és az állam felelőssége abban, hogy felállít-e határt a médiának a gyerekek védelmében.” A levelet az ORTT-hez is eljuttatták az aláírók.

Az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium politikai államtitkára is levélben fordult az ORTT-hez az „Anyacsavar” című műsor miatt. Az államtitkár asszony a műsort beharangozó képsorokból és magából az alapkoncepcióból arra következtetett, hogy a műsorban sérülnek a gyermekek alapvető jogai. Álláspontja szerint a műsorban történő szereplés hosszú távon károsan befolyásolja a kiskorú gyermekek lelki- és személyiségfejlődését, valamint sérti a magánélet sérthetetlenségéhez való jogukat. Hivatkozott a gyermekek védelméről, az emberi méltóság tiszteletben tartásáról szóló nemzetközi egyezményekre, valamint arra, hogy az Rttv. szerint a műsorszolgáltató tevékenysége nem sértheti az emberi jogokat. Felhívta a figyelmet arra, hogy az ENSZ gyermekjogi egyezményének legfontosabb alapelve, hogy a gyermekekkel kapcsolatos ügyekben a gyermek érdeke mindenek felett áll. A politikai államtitkár asszony arra kérte az ORTT-t, hogy (1) hívja fel az elektronikus műsorszolgáltatók figyelmét a kiskorúak jogainak és érdekeinek tiszteletben tartására és védelmére; (2) szorgalmazza olyan szakmai etikai kódex létrehozását, amely iránymutatást nyújthat hasonló esetekben, illetve (3) kezdeményezze, hogy legyen az újságíróképzés szerves része a család, nők és a gyermekek fokozott védelmének, az ezt szolgáló jogszabályoknak és etikai normáknak az oktatása. Az előbbieken leírtakkal megegyező tartalmú beadványt nyújtott be az ORTT-hez az esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszter is.

4. A Magyar Nemzeti Szövetség elnöke – független országgyűlési képviselő – az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyetteséhez címzett panaszában a Magyar Televízió Rt. (a továbbiakban: MTV) és a Duna Televízió Rt. (a továbbiakban: Duna TV) európai parlamenti választással kapcsolatos eljárását sérelmezte. Az országgyűlési biztos helyettese a beadvány alapján egyebek mellett az ORTT eljárását is vizsgálta.¹²

5. 2003 és 2005 között számos olyan beadvány¹³ érkezett az ombudsmanokhoz, melyben a panaszosok az M-RTL Televízió Rt. (RTL-Klub) „Mónika Show”, továbbá „Balázs Show” című műsorszámai előkészületeit, felvételeit, valamint a műsorszolgáltató eljárását sérelmezték. A panaszosok előadták, hogy a felvételeket megelőző tárgyalások és tájékoztatás során megtevették őket, a felvételek során pedig olyan helyzetbe hozták őket, amelyet megalázónak éreztek. Az OBH 2339/2003. számú beadvány szerint a műsornak más volt a témája, mint ami-re a kiskorú panaszos jelentkezett (és amihez a törvényes képviselője is hozzájárult). A kiskorú panaszos sérelmezte továbbá, hogy a felvétel alatt az édesanyja nem lehetett jelen. A panaszos és törvényes képviselője a felvételt követően kifogásait eljuttatta a szerkesztőségbe, ennek ellenére a felvételek adásba kerültek.

¹² A műsorszolgáltatók eljárásáról és a jelölő szervezetek esélyegyenlőségéről bővebben: HAJAS Barnabás: A jelölő szervezetek esélyegyenlőségéről a 2004. évi EP választási kampányban. In: Jura, 2005. 1. szám; 69-79. o. (OBH 4170/2004. sz. jelentés, amely letölthető: <http://www.obh.hu/allam/jelentes/200404170.rtf>)

¹³ OBH 2339/2003.; OBH 3166/2004.; OBH 1044/2005.; OBH 3352/2005.; OBH 3605/2005.; OBH 5430/2005. a jelentés letölthető: www.obh.hu/allam/jelentes/200602503.rtf.

Az OBH 3166/2004. számú ügyben a panaszos a helyi önkormányzat jegyzőjét kérte, hogy kezdeményezze intézkedésemet. A beadvány szerint az RTL Klub munkatársa telefonon megkereste, és rá akarta bírni arra, hogy szerepeljen egy műsorban, ahol a magánéletét a nyilvánosság elé tárja.

„[A panaszos] évek óta rettegésben él, mivel volt férje (...) a válás óta zaklatja őt és nyolcéves kislányukat. (...) [A panaszos] kénytelen belenyugodni ebbe a helyzetbe. Kálváriáját szinte az egész város ismeri. Mindezt tetézte az említett televíziós csatorna toladó magatartása. Az RTL-Klub megfenyegette az asszonyt, hogy ha nem jelenik meg a felvételen, kizárólag a férj verzióját fogja megismerni a közönség, az pedig lejáráthatja őt ország-világ előtt.”

Az OBH 1044/2005. számú ügyben értelmi fogyatékos, rokkantnyugdíjas panaszos azt sérelmezte, hogy a „Balázs Show” 2004. március 1-jei felvétele előtt nem tájékoztatták a műsor tartalmáról, a műsorban egy női szereplő azt állította, hogy ő bezárta egy lakásba, nem engedte el és szexuálisan zaklatta, továbbá, hogy ő bűnöző. A panasz tartalmazta azt is, hogy őt a felvétel során a közönség soraiból valaki fejbe vágta. A panaszos állítása szerint csak azzal a feltétellel engedték el a felvételtől, hogy a megállapodást aláírja. (A panaszost ezt követően az utcán egy ismeretlen személy bántalmazta, ezért a rendőrségen feljelentést tett.) A panaszos később kérte a szerkesztőt, hogy az a felvétel – amelyen megrágalmazták – ne kerüljön adásba, de a szerkesztő tájékoztatta őt arról, hogy a felvételek elkészültek, adásba is kerülnek, ezért a panaszos büntetőfeljelentést tett.

Az OBH 3352/2005. számú beadvány szerint a panaszost a „Mónika Show”-ba azzal az indokkal hívták be élettársával, hogy a roma és magyar párok párkapcsolatáról fogják őket kérdezni, ezzel szemben élettársa és annak – a panaszost rendszeresen zaklató – korábbi partnerének kapcsolatáról szólt a műsor. A panaszos és élettársa a felvétel helyszínén szóban és írásban, azt követően pedig jogi képviselő útján írásban kezdeményezte, hogy a műsor ne kerüljön adásba, mert ők ilyen témájú műsorban nem kívántak szerepelni. Kérésüket a műsor készítői és a műsorszolgáltató jogi képviselője is elutasította, a felvételek 2004. január 7. napján adásba kerültek.

Több panasz kitért arra is, hogy ha a panaszosok korábban tudomást szereztek volna a műsor valós témájáról, abban nem kívántak volna részt venni, és arra is, hogy nem állt módjukban megakadályozni az adott műsorszám adásba kerülését. (Ez utóbbi oka részben az, hogy a műsorszolgáltatók, illetve a műsorszám készítői 1 000 000 Ft mértékű kötbért, valamint az újragyártással kapcsolatban felmerülő káruk érvényesítését helyezték kilátásba.)

Az egyedi panaszokhoz hasonló eseteket bemutató beadványokkal fordult az általános helyetteshez az ORTT egy tagja is, aki a panaszosokon túl az ORTT hasonló ügyekben folytatott gyakorlatát sérelmezte. Az általa leírt esetek szerint a műsort gyártó cég megtévesztette, vagy nem megfelelően tájékoztatta a szereplőket.

Tekintettel arra, hogy a beadványok alapján a jogállamiság elve és az abból következő jogbiztonság követelménye, az állam objektív alapjogvédelmi kötelezettsége, az emberi méltósághoz, valamint a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való joga sérelmének, illetve közvetlen veszélyének gyanúja nem volt kizárható, az ügyekben az általános helyettes folytatott vizsgálatot.

6. Több olyan panasz érkezett,¹⁴ melyben a TV2 teletext SMS Chat szolgáltatásán megjelenő prostitúcióra, gyermekprostitúcióra és pedofiliára utaló tartalmakat sérelmeztek. Az egyik panaszos sérelmezte továbbá, hogy panaszával az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztériumhoz, az Egyenlő Bánásmód Hatósághoz és az Országos Rádió és Televízió Testülethez (ORTT) is fordult, azonban valamennyi szerv hatásköre hiányát állapította meg az ügyben.

7. Az általános helyettes hivatalból indított vizsgálatot amiatt, hogy a műsorszolgáltatók hírműsoraikban rendszeresen bemutatják a bűncselekmények áldozatává (sértettjévé) vált gyermekek (kiskorúak) fényképeit.¹⁵

8. Az OBH 4513/2005. számú beadványában a panaszos azt sérelmezte, hogy az ORTT megújította az országos földfelszíni sugárzású kereskedelmi televízió műsorszolgáltatási jogosultságát. A panasz tartalmazta azt is, hogy panaszos a szóban forgó problémájával megkereste az ORTT-t, de választ nem kapott. Az OBH 5350/2005. számra iktatott beadvány tartalma azonos volt az OBH 4513/2005. számon nyilvántartottal. A panaszos ebben azonban kiemelte azt is, hogy a műsorszolgáltatók – álláspontja szerint – rendszeresen megsértették az Rttv. kiskorúak védelmére vonatkozó rendelkezéseit.¹⁶

9. Az OBH 4811/2004. sz. ügyben a panaszos elektronikus levélben előterjesztett beadványában az RTL-Klub és az ORTT, valamint annak Panaszbizottsága eljárását sérelmezte. Panaszában előadta, hogy az RTL-Klub több alkalommal bemutatott egy rali-versenyen történt halálos balesetet. A bemutatás módja miatt a Panaszbizottsághoz fordult. A Panaszbizottság soros elnöke a panaszoszt azonban arról tájékoztatta, hogy a panasszal érintett ügyben „a bejátszás kapcsán a műsorszolgáltató eleget tett jogszabályban előírt kötelezettségének: a balesetről készült felvétel előtt szóban és írásban is felhívták a nézők figyelmét arra, hogy megdöbbentő felvételt látnak.”¹⁷

10. Az Alfa Magzat-, Újszülött-, Gyermekek- és Családvédelmi Szövetség azért fordult a biztoshoz, mert az MTM-SBS Televízió Rt. (TV2) „Barbara – Dumáljuk meg!” című műsor „Baba vagy abortusz?” című epizódjában egy Viktorként bemutatkozó férfi azt mondta, hogy „2 évvel ezelőtt kirúgtam a barátnőmnek a gyereket, mert nem merte elvállalni. (...) újra szívesen megtenném most is, bármikor.” A panaszos szerint ez a kijelentés sértette a gyermekek védelméhez és gondoskodáshoz való jogát. A panaszos az ügy teljes – a műsor szereplője által előadott történetre is kiterjedő – feltárását kérte a biztostól.¹⁸

¹⁴ OBH 2043/2006. és OBH 3278/2006. letölthető: <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/200602043.rtf>

¹⁵ OBH 3600/2005. letölthető: <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/200503600.rtf>

¹⁶ A jelentés letölthető: <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/200504513.rtf>

¹⁷ OBH 4811/2004. letölthető: <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/200404811.rtf>

¹⁸ OBH 6086/2004. letölthető: <http://www.obh.hu/allam/jelentes/200406086.rtf>

11. Egy társadalmi szervezet elnöke panasszal fordult az Országgyűlési Biztosok Hivatalához, amelyben azt sérelmezte, hogy a Magyar Televízió Rt. „Apa csak egy van” című filmsorozata 2005. szeptember 6-ai adásának egyik jelenetében fiatalok kábítószeres cigarettával kínálták egymást, majd látható volt, ahogy élvezettel „elszívták a jointot.”¹⁹ A panaszos ezt követően az ORTT Panaszbizottságához fordult, amely hatásköre hiányában a beadványt áttette az ORTT-hez. A panasz szerint az ORTT nem indított közigazgatási eljárást, arra hivatkozva, hogy

„[a] filmben megjelenő részletek nem érinthették hátrányosan a kiskorúak erkölcsi fejlődését (...) önmagában a marihuánás cigaretta megjelenése nem indokolja a magasabb korhatári kategóriát, valamint a filmben nem jelennek meg a kábítószer-fogyasztás előnyei sem.”

A panaszos az ORTT eljárását és döntését is sérelmezte.

12. Neve elhallgatását kérő panaszos azt sérelmezte, hogy a Danubius Rádió Műsorszolgáltató Zrt. Danubius Rádió nevű műsorának „Reggeli Triós” című műsorszámában „Két idegen egy esküvő társadalmi kutatás” elnevezésű játékot indított. A beadvány alapján az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese áttekintette a műsorszolgáltató internetes oldalán fellelhető, a játékkal összefüggő valamennyi információt.²⁰

3. A gyermek védelemhez való jogának érvényesülése

Meglepő módon kitüntetett figyelmet szenteltek a biztosok – a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való jogának érvényesülésének vizsgálata során – annak, hogy milyen hatást gyakorolhatott az adott műsorszám a kiskorú személyiségfejlődésére, illetve, hogy ezt a kérdést a műsorszolgáltató vagy a médiahatóság eljárása során vizsgálta-e. Azt mondhatjuk, hogy a médiahatóság kérdése az ombudsmani jogalkalmazás médiajogi „dzsoli dzsókerévé” vált, ugyanis az ombudsmanok mindig is kitüntetett figyelemmel közelítettek a gyermekek jogainak védelméhez. Függetlenül attól, hogy ennek során a legutóbbi időkig jellemzően nem hivatkoztak valamiféle speciális felhatalmazásra, a gyermekvédelmi törvény az országgyűlési biztos nevesített feladatává tette a gyermeki jogok védelmét.²¹ E felhatalmazás alapján a biztos a gyermekek jogainak védelmét a maga eszközeivel segítette. A gyermekek jogaival kapcsolatos feladat ellátását nem, azonban annak módját az állampolgári jogok országgyűlési biztosja meglehetősen szabadon választhatja meg, vagyis az a figyelem, amellyel a gyermeki jogok érvényesülését a biztosok vizsgálták, vizsgálják, alapvetően nem ombudsmani értékvalasztásának következménye, hanem törvényi kötelezettség teljesítése. Az Ajbt. 1. § (2) bekezdésének *a*) pontja szerint pedig az

¹⁹ Valójában nem filmsorozat, hanem a *Père et fils* című francia film, amely 'Apa csak egy van' magyar címmel került bemutatásra OBH 5910/2005. letölthető: <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/200505910.rtf>

²⁰ OBH 2915/2006. letölthető: <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/200602915.rtf>

²¹ A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 11. § (2)–(3) bek.

alapvető jogok biztosa tevékenysége során – különösen a hivatalból indított eljárások lefolytatásával – megkülönböztetett figyelmet fordít a gyermekek jogainak védelmére. A következőkben a gyermekek védelmével kapcsolatos ombudsmani hatáskör gyakorlásával összefüggő médiajogi gyakorlat néhány elemét foglalom össze.

4. Néhány megjegyzés a klasszifikációról

Az Rttv. kiskorúak védelméről szóló rendelkezései 2002. október 15-én léptek hatályba. Az Rttv. 5/A. §-a a műsorszolgáltatók számára valamennyi közölni kívánt műsorszámra nézve minősítési kötelezettséget állapított meg, és a műsorszámokat – a kiskorúakra való veszélyességtől függően – I.-től V.-ig terjedő kategóriákba kellett sorolni. Az Rttv. 5/B. §-a az európai követelményekkel²² összhangban állapította meg annak ismérveit, hogy az adott műsorszám milyen feltételek mellett tehető közzé; az Rttv. 5/C. §-a pedig a műsorszám közzétételének időpontját határozta meg. A közzététel korlátozására nézve az Rttv. annak függvényében határozta meg a feltételeket, hogy az adott műsorszám milyen mértékben alkalmas a kiskorúak fejlődésének kedvezőtlen befolyásolására. Az Rttv. hatályon kívül helyezéséig határozottan tiltotta az olyan műsorszámok közzétételét, amelyek súlyosan kedvezőtlen irányba befolyásolhatják a kiskorúak fejlődését.

Az Rttv. 5/D–5/E. §-ai biztosították, hogy a kiskorúaknak, illetve szüleiknek lehetőségük legyen a bemutatott műsorszámok esetlegesen káros tartalmáról előre tudomást szerezni, és ennek ismeretében a szülőknek eldönteni azt, hogy a gyermekeik számára a kérdéses műsorszámot engedik-e megtekinteni vagy meghallgatni.²³

Az Rttv. 5/F. §-a értelmében a minősítésnél irányadó szempontokat, az egyes műsorszámok közzététele előtt és közben alkalmazandó jelzéseket, illetve a minősítés közlésének módját az ORTT – kötelező érvénnyel – legalább kétharmados többséggel hozott állásfoglalásban határozta meg, amelyet a Kulturális Közlönyben tett közzé. Az Rttv. az ORTT állásfoglalásának megalkotására ugyan nem állapított meg határidőt, de az ORTT e törvényi feladatának csak az ORTT 1494/2002. (X. 17.) számú határozatával (a továbbiakban: klasszifikációs állásfoglalás) tett eleget.²⁴ Ebben az ORTT a műsorszámok kategóriába sorolásához – közérthető, példákkel illusztrált – szempontrendszerrel állapított meg.

Az Mttv. 9–11. §-ai az Rttv.-hez hasonló klasszifikációs szabályokat állapítottak meg, azonban egy új – hatéves kor alatti – kategóriát is bevezetett, amely a hatévesnél fiatalabb és a tizenkét évesek személyiségének fejlettségében megfigyelhető jelentős eltérésekre figyelemmel lehetővé teszi a műsorszám differenciáltabb klasszifikálását. A minősítésnél irányadó részletes szempontokra, az egyes műsorszámok közzététele előtt és közben alkalmazható jelzésekre, illet-

²² L. a 97/36/EK irányelvvél módosított 89/552/EGK irányelv kiskorúak védelmére vonatkozó rendelkezéseit.

²³ Az Rttv. 5/D. § írja elő, a részletes technikai szabályait pedig a klasszifikáció állásfoglalás III. része határozza meg.

²⁴ A határozatot nem csupán a *Kulturális Közlönyben* tették közzé, az 2002. október 18. napjától az ORTT honlapján is megtalálható volt.

ve a minősítés közzlésének módjára vonatkozó jogalkalmazási gyakorlat fő elvi szempontjainak ajánlásban történő közzétételére a Médiatanács ugyancsak felhatalmazást kapott. A Médiatanács az új klasszifikációs ajánlást 1037/2011. (VII. 19.) határozatával fogadta el.²⁵ Az új klasszifikációs ajánlás elődjéhez képest sokkal differenciáltabb szempontrendszert dolgozott ki, és nyilvánvalóan beépítette az elmúlt kilenc év ORTT és bírósági gyakorlatát, valamint – bár erre vonatkozó utalást nem tartalmaz – az ombudsmani ajánlásoknak megfelelő megoldásokat mutat fel több, korábban problematizált kérdésben (pl. külföldi korhatári besorolás alkalmazhatósága, a valóságshow-k, vagy az animék megítélése stb.). Elődjéhez képest az ajánlásban megfogalmazott szempontok közérthetőbbek, az adott, klasszifikáció szempontjából releváns szempontrendszert részletesen bemutatják, majd néhány pontban összefoglalják az adott kategóriába sorolt műsorszámokkal kapcsolatos problémákat, az ajánlás mégsem vált kazuisztikussá. Sajnálatos módon azonban az alapvető jogok megsértése bemutatásának gyermekekre gyakorolt hatásának megítélésére még csak nem is utal az ajánlás. A gyermekek védelme szempontjából mindenképp előrelépés lehetőségét hordozza a 9. § (9) bekezdése, amely arról rendelkezik, hogy a médiaszolgáltató kérelmére a Médiatanács a műsorszám kategóriába sorolásáról hatósági határozatot hoz.

Az ombudsmanok jellemzően eddig sem azt vizsgálták, hogy az egyes műsorszolgáltatók a műsorszámokat megfelelően sorolják-e a kiskorúak védelmére vonatkozó rendelkezések szerint kategóriákba. (Esetleg olyan szempontokra is felhívták a műsorszolgáltatót, vagy az ORTT figyelmét, amelyekre a kategóriába sorolás alkalmával azok nem voltak tekintettel.) A műsorszolgáltató azzal, hogy az Mttv. előírásai szerint, bemutatása előtt megfelelően kategóriákba sorolja a műsorszámot, óvni próbálja a gyermekeket a személyiségfejlődésükre káros tartalmaktól. Ezzel pedig nem pusztán törvényi kötelezettségét és a hatósági, illetve a műsorszolgáltatói szerződés/Közszolgálati Műsorszolgáltatói Szabályzat (KMSZ) megfelelő rendelkezéseit teljesíti, hanem – sajátos megelőző mechanizmusként – a gyermeki jogok védelme tekintetében műsorszolgáltatói tevékenységének gyakorlása során – atipikus módon – alapjogvédelmet is ellát.

Figyelemmel arra, hogy az Mttv. klasszifikációs rendelkezéseinek alkalmazásával összefüggő panaszok vizsgálatára eddig nem került sor, az Rttv. rendelkezéseinek alkalmazásával összefüggő tapasztalatokat mutatom be azzal, hogy a korábbi jelentésben kifejtettek értelemszerűen minden további nélkül alkalmazhatók lehetnek a hatályos rendelkezések tekintetében is. A korábbi általános helyettes, az OBH 6086/2004. számú ügyben²⁶ vizsgálta azt is, hogy az ORTT miként ellenőrzi az Rttv. kiskorúak védelméről szóló rendelkezéseinek betartását. Rámutatott, hogy a kérdéssel foglalkozó három, magasan képzett, tapasztalt és a tudományos közeletben is intenzíven résztvevő köztisztviselő közül egyik sem rendelkezik (gyermek)pszichológus, vagy (gyermek)pszichiáter szakképzettséggel. A biztosok által vizsgált ügyekben – egyetlen kivétellel – sem az ORTT, sem annak szervezeti egységei nem kértek fel (gyermek)pszichológust, vagy (gyermek)pszichiáter szakorvost annak vizsgálatára, hogy az adott műsorszámban bemutatott helyzet (alapjogsértő helyzet, más esetben pedig kábítószer-fogyasztás) okozhatt-e pl.

²⁵ A médiatartalmak korhatár-besorolásánál irányadó szempontokra, az egyes műsorszámok közzététele előtt és közben alkalmazható jelzésekre, illetve a minősítés közzlésének módjára vonatkozó jogalkalmazási gyakorlat elvi szempontjai. http://mediatanacs.hu/dokumentum/1456/klasszifikacios_ajanlas_20110719.pdf

²⁶ „Barbara – Dumáljuk meg!” című műsor „Baba vagy abortusz?” című epizódjával összefüggő vizsgálat

morális bizonytalanságot a nézőkben, vagy azok meghatározható korcsoportjában. A Klasszifikációs Állásfoglalás mindössze egy helyütt utal a drogfogyasztásra: a III. kategóriába²⁷ sorolás szempontjainál megfogalmazott utolsó bekezdés szerint „Különleges óvatosság ajánlott az értékorientációk területén, mint például a kábítószer-fogyasztás, a politikai radikalizmus vagy az idegengyűlölet esetében.” E „különleges óvatosságot” az ORTT a korábbi helyettes ombudsman szerint elmulasztotta akkor, amikor egy kábítószer-fogyasztást is bemutató műsorszám esetén nem kérdezett meg a hatósági eljárás elrendeléséről szóló döntését megelőzően – annak indokoltságát alátámasztó – (gyermek)pszichológust, vagy (gyermek)pszichiátert.²⁸

Indokolt rámutatni arra is: nem vonható le messzemenő és pontos következtetés arról, hogy egy műsorszámot egy másik – eltérő erkölcsi, kulturális, történelmi hagyományú – országban miként klasszifikáltak.²⁹ Egy műsorszám külföldi klasszifikációja komoly fenntartásokkal fogadható el a magyarországi besorolás indokaként. Ha a műsorszolgáltató a besorolás során, vagy a Médiatechnikai Hatóság a műsorszám tartalmi vizsgálata során kizárólag, illetve elsősorban az alkotás külföldi korhatári besorolására alapozva hozná meg döntését, eljárása – éppen az országonként jelentősen eltérő szociális, kulturális és szocializációs háttér miatt – alkalmas lehetne arra, hogy a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való jogát sértse.³⁰

Az ORTT több határozatából megállapítható volt, hogy a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való alkotmányos jogát lehetőségeihez mérten védeni kívánta, ennek érdekében az Rttv. 112. § (1) bekezdésének *a)–d)* pontjaiban meghatározott szankciókat³¹ alkalmazta, továbbá elrendelte a hatósági határozatai azonnali végrehajtását. Az azonnali végrehajtás szükségességét egy alkalommal a következőkkel indokolta az ORTT:

„Az ORTT-nek mint az Országgyűlés által megalkotott kétharmados törvény felhatalmazásával megalakult és a média törvényes működéséért felelős indirekt államigazgatási szervnek hosszabb időszakon át megvalósuló kirívó törvénysértések észlelése esetén az azonnali végrehajtás elrendelése és a kiszabott szankció határozott, valamint gyors érvényesítése nélkül gyakorlatilag nincs lehetősége arra, hogy érvényt szerezzen az Rttv.-ben foglaltak súlyos és ismételt megsértése miatt hozott határozatában foglaltaknak.”

²⁷ 16 éven aluliaknak nem ajánlott.

²⁸ L. az Apa csak egy van című film bemutatásával összefüggésben folytatott vizsgálatról készült OBH 5910/2005. sz. jelentést.

²⁹ Így pl.: a „Macska-jaj” című filmet az IMDB adatai szerint más államokban többnyire a magyar II. és III. kategóriának megfelelő csoportba sorolják. (Megjegyzem Svájcban 12 éves, Németországban 6 éves kategóriába sorolták, igaz, hogy az Amerikai Egyesült Államokban 17 éven aluliak csak szülői felügyelettel tekinthetik meg.) Ezzel szemben az ORTT hatósági eljárásban állapította meg, hogy a műsorszám a IV. kategóriába tartozik (vagyis 18 éven aluliaknak nem ajánlott), ezen álláspontját pedig a Fővárosi Ítéletábla is osztotta. Egy panasszal érintett alkotást (Apa csak egy van) pedig Argentínában 13 éves, Chilében 14 éves kategóriába sorolták. (Az előzőeknél nagyobb szórás is megfigyelhető egyes műsorszámoknál.)

³⁰ L. ugyancsak az OBH 5910/2005. sz. jelentést.

³¹ Felhívta a műsorszolgáltatót a sérelmezett magatartás megszüntetésére, meghatározott időre felfüggesztette a műsorszolgáltatói jogosultság gyakorlását, szerződésben megállapított kötbért érvényesített.

Ez az ORTT álláspontja szerint „azért okoz kárt, mert a média törvényes működésének felügyeletére létrehozott indirekt államigazgatási szerv nem tud az Alkotmányban előírt kötelességének megfelelni, és a médiát illetően nem tudja a kiskorúaknak a számukra megfelelő szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges védelmet megteremteni.”³² Az adott esetben az ORTT azért rendelte el a határozatai azonnali végrehajtását, mert hónapok óta azt tapasztalta, hogy „minden kérése, figyelmeztetése és azonnali végrehajtás nélkül kiszabott szankciója ellenére a műsorszolgáltató – kizárólagosan üzleti szempontokat szem előtt tartva és tudatosan figyelmen kívül hagyva az Rttv. vonatkozó rendelkezéseit – sorozatosan főműsoridőben sugárzott a kiskorúak személyiségfejlődését egyértelműen károsan befolyásoló műsorszámokat.”

Az ORTT „erőten” intézkedéseivel minden preventív hatást nélkülözött, amikor a törvény által előírt szankciók közötti fokozatosság elvének követésére hivatkozva csupán a legenyhébb szankciót alkalmazta. Így ugyanis a szankciók jelképpé válnak, visszatartó erővel a műsorszolgáltatók működése során nem bírnak.

A fentiekben részletezett okok miatt nem volt kellően hatékony és megfelelő az a gyakorlat, mely alapján az ORTT a rendelkezésére bocsátott szankcionálási lehetőségek közül – feltehetően a sajátos, a műsorszolgáltatóval fennálló szerződéses kapcsolata miatt – az enyhébb szankciókat alkalmazta. A műsorszolgáltatókkal szemben alkalmazandó hatósági, felügyeleti szankcióknak és megfelelő alkalmazásuknak kiemelt jelentőséggel kell bírniuk, különös tekintettel a jogsértések jellegére, a kiegyensúlyozott, objektív tájékoztatás követelményének, valamint a kiskorúak védelméről szóló előírásoknak a megsértésére, és a sérelem által érintett állampolgárok nagy számára. A korábbi szabályozás és az ORTT gyakorlata nem teremtette meg az ORTT-nek az Rttv. 41. § (1) b) pontjában előírt felügyeleti és ellenőrzési feladata kellő hatékonysággal való elláthatóságának feltételeit.

A műsorszolgáltatók csaknem minden alkalommal kérték a határozatok bírósági felülvizsgálatát, és a bíróság az ORTT kifogásolt határozatának azonnali végrehajtását felfüggesztette. Az ügyekben hosszú ideig jogerős bírósági döntés nem született, a műsorszolgáltatók az ORTT érintett határozatait így hónapokkal, sőt egyes esetekben évekkel a jogsértéseket és határozatok megszületését követően sem hajtották végre.³³

Az ORTT határozatának bírósági felülvizsgálata – és ezzel a határozat, a szankciók végrehajtásának esetleges átmeneti elmaradása – amellet, hogy további lehetőségeket biztosít a műsorszolgáltatók számára a törvénytől állapottól fenntartására, még az alkalmazott enyhe szankciók preventív hatásait is annullálták.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese a két földfelszíni országos kereskedelmi televíziós műsorszolgáltató műsorszolgáltatói szerződésének megújítására irányuló eljárást is vizsgálta. Jelentéséből kiemelendő, hogy – amellet, hogy számos alapjoggal összefüggő visszásságot is feltárt – az ombudsman-helyettes korábbi vizsgálatai során beszerzett iratok és az ORTT éves országgyűlési beszámolóit alapján megállapította, hogy az ORTT 2003. évben 19 műsorszolgáltatót összesen 59 alkalommal, 2004. évben 169 alkalommal sújtott az Rttv. kiskorúak védelmére vonatkozó rendelkezéseinek megsértése miatt szankcióval. Mind-

³² OBH-1052/2003.; OBH-1458/2003.; OBH-2012/2003. sz. jelentés.

³³ Az Obtv. 16. § (1) bekezdése és 29. § (2) bekezdése értelmében az ombudsmanok vizsgálati jogköre a bíróság eljárására nem terjed ki, így a helyettes biztos azt nem is vizsgálta.

ezekre, valamint arra is figyelemmel, hogy az utóbbi években a műsorszolgáltatókat leggyakrabban a kiskorúak védelmére vonatkozó szabályok megsértése miatt marasztalta el az ORTT, megállapította, hogy a műsorszolgáltatási jogosultság megújítására irányuló eljárása során az ORTT ezekre a korábbi eljárásokra nem volt tekintettel, vagyis a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való jogával összefüggő visszásság közvetlen veszélyét okozta.³⁴

Mindezekre tekintettel úgy vélem, hogy az ORTT által alkalmazható, illetve az alkalmazott szankciók nem voltak alkalmasak arra, hogy a műsorszolgáltatókat az Rttv.-ben, valamint a műsorszolgáltatási szerződésben foglalt kötelezettségek maradéktalan teljesítésére kényszerítsék. Ez – a jogsértés és a szankció alkalmazása között eltelt, akár többéves időtartam, és a joghátrány preventív hatásának megszűnése miatt – bizonyosan nem felelt meg az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében foglalt jogállamiság elvéből levezethető jogbiztonság követelményének. Tekintettel arra, hogy a helyettes biztos előtt panasszal érintett műsorszámokra vonatkozó határozatok minden esetben a klasszifikációs szabályok megsértését állapították meg, – azaz az ORTT legalábbis formálisan eleget tett törvényben foglalt kötelezettségének – könnyen belátható, hogy a kialakult helyzet az Rttv. és a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) szabályozásának hiányosságára vezethető vissza.

Az ismertetett helyzet – a hosszantartó, elhúzódó eljárások és a csak igen ritkán végrehajtott szankciók miatt – *nem felelt meg a jogállamiság elvéből levezethető jogbiztonság követelményének.*

Jelenleg nincsenek olyan, ombudsmani vizsgálatokban testet öltő tapasztalatok, amelyek a szankciórendszer hatékonyságának növelését, illetve az eljárások időszerűségének javulását igazolnák.

5. A gyermekműsor-kínálatról

A műsorszolgáltató pusztán a megfelelő klasszifikációval („a megfelelő karika elhelyezésével”) még nem teljesíti az Rttv.-ben előírt kötelezettségét. Ahhoz ugyanis megfelelő számú, színvonalas gyermek- és ifjúsági műsort, valamint gyermekek és fiatalok számára is hasznos tartalmat kell sugározni. Vagyis a gyermek fejlődése szempontjából elengedhetetlen ugyan, hogy a felnőttek megóvják őt a pornográf tartalmaktól, de az egészséges fejlődéshez nélkülözhetetlen, hogy életkorának megfelelő játékkal és mesével tegyenek testi és lelki fejlődésért.

Az országgyűlési biztos vizsgálata során megállapította, hogy az ún. I. és II. kategóriába sorolás ténye pusztán azt jelenti, hogy a műsorszám mentes a gyermek személyiségfejlődésére káros hatást gyakorló tartalmaktól. Műfajukat, tartalmukat tekintve lehetnek a gyermekektől „idegenek”, ahol pl. felnőttek beszélgetnek a gyermekek számára nem pusztán érdektelen, de egyúttal érthetetlen témákról.

Fontos lenne, hogy a gyermekek életkoruknak, érettségüknek megfelelő műsorszámokkal, tartalmakkal találkozzanak médiahasználatuk során. Az Rttv. szabályainak következetes alkalmazásából – akár még kifejezett rendelkezés hiányában is – az is következne, hogy a gyermek-

³⁴ L. OBH 4513/2005. sz. ügyben készült jelentés.

és ifjúsági műsorokat ténylegesen el kellene juttatni a címzettekhez. Ennek komoly akadálya, hogy sem a szülők, sem pedig a gyermekek nem vonhatnak le a műorszám besorolásából megszemenő következtetéseket. Így pedig legalábbis kétséges, hogy mennyiben lesznek ténylegessé az Rttv. gyermek- és ifjúsági műsorok szolgáltatására irányuló előírásai. A gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való jogával összefüggő visszásság veszélyének megelőzése csak a műsor-szolgáltatók aktív közreműködésével valósítható meg.

Az OBH 2058/2008. számú ügyben vizsgálata során a gyermek- és ifjúsági műorszámok aránya alapján, alapvető joggal összefüggő visszásságra utaló körülményt a biztos nem észlelt. Ki kell emelni, hogy – a korábbi helyettes ombudsman OBH 6033/2005. számú jelentésével szemben – egyetlen műorszolgáltató sem utalt arra, hogy bármely okból nem tudna a gyermekeknek szóló műsorok közzétételére vonatkozó kötelezettségének eleget tenni.³⁵

A vizsgálat kitért a műorszolgáltatók műsorszerkezetére is. A „szakmai szempontból legfontosabb” hétvégi időpontokban jelenleg sem biztosított, hogy valamennyi műorszolgáltató gyermekek számára készített műorszámokat tegyen közzé. Ennek eredményeként az adott műsorszolgáltató nem feltétlenül képes arra, hogy az Rttv.-ben és KMSZ-ben előírt kötelezettségét teljesítse, vagyis a gyermekműsorokat ténylegesen a gyermekekhez eljuttassa.

A jogalkotó, valamint az egyes állami szervek az Rttv.-ben, valamint a KMSZ-ben meglehetősen pontosan meghatározták, hogy mi módon kell(ene) a műsorszolgáltatónak e kötelezettségét teljesítenie.

E kötelezettség teljesítésének elmaradása objektíve alkalmas arra, hogy a jogállamiság elvével, valamint az abból fakadó jogbiztonság követelményével, valamint – a jelen esetben, a gyermekműsorok szakmailag indokoltól eltérő bemutatásával – a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való jogával összefüggő visszásság veszélyét idézze elő.

A klasszifikációs ajánlás IV. része – annak ellenére, hogy az Mttv. ilyent nem ír elő – bevezette a gyermekbarát piktogramot, annak érdekében, hogy „a gyermekek személyiségfejlődését pozitív hatások érijék, és a médiumok törekedjenek az erkölcsi értékek és az adott életkoroknak megfelelő építő jellegű információk közvetítésére”. Örömteli, hogy a műsorszolgáltatók felismerték annak jelentőségét, hogy ne egyszerűen nem káros tartalmakat juttassanak el a kiskorúakhoz, hanem kifejeztesen a gyermekeknek szóló műorszámokat ilyenként feltüntetve szólítsák meg nézőiket. A Médiatanács 2011. december 1-jén publikált jelentése szerint még nem terjedt el széles körben a „mosolygós kisfiú”,³⁶ hat héttel később viszont arról tudósítottak, hogy a TV2 rendszeresen alkalmazza a gyermekbarát piktogramot.³⁷ E kedvező változások mellett indokolt azt is megjegyezni, hogy a kifejeztesen gyermekeknek szánt műsorok arányában érdemi előrelépés nem tapasztalható.

³⁵ OBH 6033/2005 sz. jelentés III. pont. „Az MTV Rt. elnöke (...) válaszában maga is elismerte, hogy – elsősorban az elégtelen költségvetési források miatt – a KMSZ I. 9. a) pontjában foglalt kötelezettségét nem teljesíti, a »szakmai szempontból legfontosabb« hétvégi időpontokban nem tud gyermek- és ifjúsági műsorokat közzétenni.”

³⁶ http://mediatanacs.hu/cikk/1626/Mediatanacs_alig_hasznaljak_a_gyermekbarat_piktogramot

³⁷ http://mediatanacs.hu/cikk/1195/NMHH_a_TV2_alkalmazza_a_gyermekbarat_piktogramot_az_RTL_Klub_nem

6. Jogtudatosítás

A megkeresett műsorszolgáltatók egyike sem számolt be arról, hogy kifejezetten gyermeki jogi jogtudatosítást célzó műsorszámot mutatna be. Az Alkotmánybíróság már a 11/1992. (III. 5.) AB határozatában rámutatott arra, hogy „Magyarország jogállammá minősítése ténymegállapítás és program egyszerre. A jogállam azáltal valósul meg, hogy az Alkotmány valóban és feltétlenül hatályosul. (...) Nemcsak a jogszabályoknak és az állami szervek működésének kell szigorúan összhangban lenniük az Alkotmánnyal, hanem az Alkotmány fogalmi kultúrájának és értékrendjének át kell hatnia az egész társadalmat. Ez a jog uralma, ezzel lesz az Alkotmány valóságossá.” Az alapjogok – különösen pedig az emberi méltóság – feltétlen tiszteletben tartása, vagy éppen az alapjogok garanciáinak működése olyan kérdések, melyekre a gyermekek életkori sajátosságainak figyelembevételével, időben elkezdett, a családon és az iskolán kívül is minden lehetséges kommunikációs csatornán végzett neveléssel és jogtudatosítással lehet csak a gyermekeket megfelelően felkészíteni.

A gyermekek alapjogi nevelésének és tudatosításának tehát nem az az elsődleges és kizárólagos célja, hogy a gyermek tisztában legyen saját jogaival, bár – pl. jogérvényesítése során – ennek garanciális jelentősége sem vitatható el. A gyermeki jogokkal kapcsolatos jogtudatosítás hatékony eszközei lehetnek – és a külföldi példák is ezt támasztják alá – a különféle audiovizuális alkotások, amelynek kiváló közvetítői lehetnek a műsorszolgáltatók.³⁸

Hazánk nemzetközi szerződésben vállalta a gyermek oktatása során – egyebek mellett –, hogy a gyermek tudatába kell vésni az alapjogok, az ENSZ Alapokmányában elfogadott elvek tiszteletben tartását; a szülei, személyazonossága, nyelve és kulturális értékei iránti tiszteletet, valamint annak az országnak, amelyben él, továbbá esetleges származási országának a nemzeti értékei iránti és a sajátjától különböző kultúrák iránti tiszteletet; fel kell készíteni a gyermeket arra, hogy a megértés, a béke, a türelem, a nemek közti egyenlőség, valamennyi nép, nemzetiségi, nemzeti és vallási csoport és az öslakosok közötti barátság szellemében tudja vállalni a szabad társadalomban az étellel járó mindenfajta felelősséget.

A gyermekekről szóló külföldi és hazai hírek arra engednek következtetni, hogy a gyermekek körében nem általános az alapjogok feltétlen tisztelete. Közép- és hosszabb távon az alapjogi jogtudatosítás nyilvánvaló eredményeket érhet el e jelenségek visszaszorítása érdekében végzett munka részeként is.

Ennek során az Alkotmány 67. § (1) bekezdésében biztosított, a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való joga miatt is mindenkinek, így valamennyi magyarországi műsorszolgáltató feladatának kell lennie a gyermekek jogtudatosításában való aktív és felelősségteljes részvételnek a biztosítása. Megjegyzem azonban, hogy az ilyen műsorok gyártása általában költséges, és támogatás nélkül nem is nagyon kivitelezhető.

³⁸ L. például az UNICEF által készített videókat. http://www.unicef.org/videoaudio/video_top_cartoons.html

7. Alapjogsértő helyzetek bemutatása

Az ombudsmanok 2003 óta többször foglalkoztak a műsorszolgáltatók alapvető jogokat sértő eljárásainak vizsgálatával. Szemben a kereskedelmi műsorszolgáltatókkal, a közszolgálati műsorszolgáltatók ellen elvétve érkezett alapvető jogokat sértő helyzet bemutatása miatt a biztosokhoz panasz, azonban több ombudsmani vizsgálat is érintette őket.³⁹ Tévedés lenne azonban azt gondolni, hogy ezekben a jelentésekben a személyhez fűződő jogok érvényesítését az ombudsmanok kérve, vagy kéretlenül megkísérelték volna átvenni, vagy éppen a médiahatóságot próbálták volna erre rábírn.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa OBH 4247/2003. számú jelentésében behatóan elemezte az emberi méltósághoz való jog Alkotmánybíróság által kifejtett tartalmát, mely az emberi méltósághoz való jogot olyan anyajognak tekinti, amelyből az ember autonómiájának védelmére szolgáló alkotmányos érvrendszer – konkrét alapjog hiányában is – levezethető. Az élethez való jog és az emberi méltósághoz való jog a magyar jogrendszerben a legalapvetőbb emberi jogok. „Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint az emberi méltósághoz való jog »anyajog«, azaz a még nem nevesített szabadságjogok forrása. Ezért e jog értelmezése hatással lehet az egyéni autonómia határainak megvonására más emberi jogok esetében.”

A jelentésben elemzésre került az Alkotmánybíróság által kifejtett emberkép is. A mai napig irányadó értelmezés az egységes és oszthatatlan ember felfogást teszi magáévá, és elveti a dualista modellt. Ennek megfelelően csakis az élethez való alanyi jog és a méltósághoz való alanyi jog egysége adja meg a specifikusan a konkrét egyénre vonatkozó státust.

A jelentés rámutat, hogy a polgári jogi személyiségvédelem alapja az ember testi valója, az emberi személyiség azonban nem szűkül le az ember biológiai-fizikai valóságára, hanem a „személyiségjegyek”, a személyiség eszmei (értelmi, érzelmi, műveltségi stb.) elemeinek összessége által is kifejezett elvont társadalmi-emberi érték. Az egységes és oszthatatlan emberi személyiség önmagában, egyedüli és eredeti jellegére tekintettel értékes. Ezt a személyiséget a jog fokozott védelemben részesíti – a Magyar Köztársaság társadalmi és alkotmányos rendjével összhangban.

A társadalomban a személyiség értékét, rangját az emberi méltóság adja, amely mindenkit egyenlő mértékben, nemre, korra, egészségi állapotra tekintet nélkül megillet. Minden ember egyenjogú és egyenlő méltóságú tagja a társadalomnak, és nem mások kísérleti alanya, árucikke, fogyasztási eszköze. Az emberi méltóság rangja és tudata az a személyiségformáló erő, amely az Alkotmány által rendezett társadalom létalapját jelenti. Az embernek – ahhoz, hogy az Alkotmány értékrendje valóban áthassa a társadalmat – önmagával és másokkal szemben is kell, hogy

³⁹ A Magyar Rádió eljárását egy alkalommal, Takács Albert a 2004. évi EP-kampányban vizsgálta, visszásságot nem állapított meg. Ugyanezen ügyben megállapította, hogy a Duna Televízió és a Magyar Televízió választási műsorai a hátrányos megkülönböztetéssel összefüggő visszásságot okoztak. Közszolgálati műsorszolgáltatót érintő vizsgálat volt még a bűncselekmények áldozatává vált kiskorúak képmásának bemutatására vonatkozó vizsgálat, amelyben a helyettes ombudsman nem állapított meg visszásságra utaló körülményt. A Magyar Televízió eljárásával kapcsolatban az esti híradója műsorvezetőinek kiválasztására a vizsgálat a közvetett hátrányos megkülönböztetés közvetlen veszélyét állapította meg.

legyenek kötelezettségei. Az embert nemcsak másokkal, hanem önmagával szemben is kötelezi az emberi méltóság, az egyén saját emberi méltóságáról sem mondhat le, nem ruházhatja át másra, nem árusíthatja ki.

A jelentés rámutat, hogy a valóságshow szereplőitől azt várják el, velük arra kötnek szerződést, hogy testi és lelki valójuk túlnyomó részét tegyék hozzáférhetővé a nyilvánosság, a nézők és a műsor készítői számára, bocsássák azok rendelkezésére, cserébe az ismertségért és a felajánlott díj megszerzésének esélyéért. A megállapodást a kiválasztás során végbemenő orvosi vizsgálatra és a műsorban való szereplés szabályozására kötik velük. Ez utóbbinak tipikus tartalmi eleme, hogy a résztvevők megnyilvánulásait folyamatosan figyelemmel kísérik, rögzítik és a nyilvánossághoz közvetítik. Emellett kikötik a gyártó utasításadási jogát, és az ennek való engedelmességet; a kép- és hangfelvételekhez kapcsolódó szerzői és polgári jogi jogok korlátozás nélküli átruházását, kereskedelmi hasznosítását; a résztvevő személyiségi jogi jogsértésből eredő igényeinek érvényesítéséről való joglemondását; a résztvevő lemondását arról, hogy állami szervekhez panaszt tegyen. A szerződések tartalmazznak egy felelősségkizáró nyilatkozatot is a gyártó részéről a résztvevőt esetleg érő hátrányos egészségügyi és szociális következmények esetére.

Ez a teljes „rendelkezésre bocsátás” a jog alanyát képező egységes emberi személyt csaknem teljes mértékben tárgyiasítja. Az Alkotmánybíróság által megfogalmazott egységes és osztatlan emberkép esetében nem kerülhető meg, hogy a kérdést az emberi méltóság korlátozhatatlanságának és – a jog, illetve bármilyen hatalom behatásával szembeni – érinthetlenségének fényében vizsgáljuk.

A valóságshow-k szereplői általánosságban már magával a jogaikról lényegében teljes mértékben lemondató és a kiszolgáltatottságot megalapozó szerződés aláírásával, illetve konkrétan és esetenként az adások során olyan helyzetbe kerülnek, amely összeegyeztethetetlen az emberi méltóság, a magánélet, az emberi személyiség tiszteletben tartásának és a cselekvőképesség korlátozhatatlanságának mindenkire, de különösen minden hatalmi pozícióban lévő szervezetre kiterjedő kötelezettségével. Az ilyen helyzetek „valóságként” való bemutatása azt az üzenetet hordozza, hogy az emberi méltóság nem feltétlen érték, anyagi vagy egyéb érdekből bármikor következmények nélkül korlátozható, megsérthető. Ez nem összeegyeztethető azzal a társadalmi felelősséggel sem, amely minden társadalomformáló erővel rendelkező szervtől – így a kereskedelmi műsorszolgáltatóktól is – elvárható.

Az alkotmányos értékek akkor hatják át a társadalmat, ha áthatják annak kis közösségeit (család, egyesületek) és az egyént, az individuumot is. Ebből a szempontból nézve a jogállam megvalósulása szocializáció kérdése is. Sikere attól függ, hogy az egyén személyiségének kifejlődése során mennyire interiorizálódnak az alkotmányos értékek, és azok közül is a legfontosabbak: az emberi élet és méltóság feltétlen tiszteletének és sérthetlenségének tudata. Ezt a hatalmas, az alkotmányosság jövő generációkban való kifejlődése és továbbélése szempontjából döntő feladatot az állami intézmények közül elsősorban az oktatási rendszernek kell szolgálnia. Amikor tehát az Alkotmány úgy rendelkezik, hogy a Magyar Köztársaság különös gondot fordít az ifjúság létbiztonságára, oktatására és nevelésére, védelmezi az ifjúság érdekeit, ebbe azt is bele kell érteni, hogy az oktatás és nevelés az egyik, de nem kizárólagos területe annak az általános állami kötelezettségnek, amelyet az alkotmányos értékek tényleges érvényesülése érdekében az állam minden szervének el kell látnia.

Az oktatási rendszer önmagában nem rendelkezik elég erővel ahhoz, hogy a gyermekek „tudatába vesse” az emberi jogok feltétlen tiszteletben tartását, és ebben támogatnia kell azt a

társadalom minden közösségének, a családnak, a civil társadalom és az állam összes intézményének. Különösen az csökkenti az oktatás-nevelés hatékonyságát, ha a gyermekek az élet egyéb területein – elsősorban a médiából – rendszeresen, a tudatukat az iskolánál és a családnál is sokkal erőteljesebben befolyásoló módon olyan üzeneteket kapnak, hogy az emberi méltóság, a családi és a magánélet nem sérthetetlen: azzal anyagi érdekből bárki, nyilvánosan és kontroll nélkül bármikor rendelkezhet, eszközként, árucikként használhatja. Az ilyen üzenetek nemcsak a gyermekek védelméről szóló egyezményel ellentétesek, hanem privát nyereségérdekből csökkentik, adott esetben teljesen kioltják az iskolák, jogvédő szervek stb. erőfeszítéseit. Erre az állam szerveinek a maguk eszközeivel reagálniuk kell.

Miként az Rttv. 3. § (2) bekezdése, úgy az Smtv. 14. §-a és 16. §-a és az Mttv. preambulum-rendelkezései, valamint 83. § (1) bek. d) pontja is közvetlen kapcsolatot teremtett az emberi jogokkal és az Alkotmány értékrendszerével. A jogszabály tehát a műsorszolgáltatók számára közvetlen módon kötelezővé tette, hogy tevékenységük során ne csupán a rájuk vonatkozó technikai rendelkezéseket tartsák be, működésük ne csak a formális jogszabályi követelményeknek feleljen meg, hanem az emberi jogokkal – és az ezekben rejlő alkotmányos értékrendszerrel – is legyen összhangban.

Lenkovich Barnabás jelentésében arra is rámutatott, hogy az ORTT, mint a jelenség által elsősorban érintett állami szerv, fokozott felelősséggel tartozik azért, hogy a műsorszolgáltatók társadalomformáló ereje az alkotmányos értékrend megszilárdításának és a jövő generációknak való átadásának szolgálatában – és ne azzal szemben – álljon. Álláspontja szerint ügyelni kell arra, hogy mindenki számára nyilvánvaló legyen: az emberi személy alkotmányos státusza és védelme a valóság show-k körülményei között sem sérülhetnek. Ennek biztosítására önmagában nem elegendő és az alkotmányos követelményeknek nem tesz maradéktalanul eleget, ha az ORTT kizárólag a kiskorúak védelmének a Rttv. 5–5/D. §-aiban foglalt rendelkezései alapján jár el, amikor a 3. § (2) bekezdésén keresztül érvényesülő emberi jogok sérelme is fennállhat, különösen a vizsgált műsorok szereplői, de közvetve a nézők vonatkozásában is.

Az országgyűlési biztos felhívta az ORTT elnökének figyelmét arra, hogy az Rttv. 3. § (2) bekezdésének rendelkezése értelmében a Testületnek és szerveinek a törvényben előírt feladataik (ellenőrzési, felügyeleti jogaik) gyakorlása során minden indokolt esetben vizsgálniuk kell azt is, hogy a műsorszolgáltató tiszteletben tartja-e a Magyar Köztársaság alkotmányos rendjét, tevékenysége nem sérti-e az emberi méltóságot és a törvény által védett személyiségi alanyi jogokat. Az emberi jogok, különösen az emberi méltósághoz való, kiemelt jelentőségű alkotmányos jog és a személyiségi alanyi jogok sérelme esetén az ORTT és eljáró szervei kötelesek – a jogállam megvalósításán ez által is munkálkodva – a törvényben biztosított hatósági eszközökkel élni. Felhívta az ORTT elnökének figyelmét arra is, hogy az Rttv. 3. § (2) bekezdésének alkalmazása során az ORTT jogosult és köteles az Alkotmányban biztosított alapvető jogokat az Alkotmány – Alkotmánybíróság által kifejtett és magyarázott – értékrendje és fogalmi kultúrája fényében értelmezve védelemben részesíteni.

A véleménynyilvánítás szabadságának érvényesülésével egyidejűleg a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelménye, a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való jogának érvényesülése, valamint az állam magától értetődő alapjogvédelmi kötelezettségének következetes teljesítése is azt kívánta volna azonban, hogy a műsorszolgáltatók, valamint a médiahatóság – újabb tapasztalatok hiányában: az ORTT – az említett szempontrendszert *minden esetben következetesen alkalmazza is*. Az ombudsmani kritikák szerint ezzel azonban adós maradt.

Az Mttv. és a klasszifikációs állásfoglalás is csak példálózva jelöli meg a kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének kedvezőtlen befolyásolására alkalmas műsorszámok jellemzőit. Előfordulhatnak olyan esetek is, amelyeket sem az Mttv., sem pedig a klasszifikációs állásfoglalás nem nevesített.

Korábban kuriózumszámba ment ugyan, de az ORTT gyakorlatában előfordult olyan eset is, amikor a „Bár” című műsor kapcsán az Rttv. 3. § (2) bekezdése⁴⁰ alapján került megállapításra a jogsértés. Ez a döntés kifejezetten az *emberi méltóság*hoz való joggal összefüggésben vizsgálta a műsorok tartalmát. Megállapította, hogy „a szereplők az alapvető és személyhez fűződő jogaik olyan nagy részéről mondtak le, hogy ezáltal a műsorkészítők eszközeivé kommercializálódtak.” A határozat szerint a műsorkészítő megsértette a szereplők emberi méltóságát, és ezzel társadalmi érdeket veszélyeztetett. Az ORTT megállapította, hogy a szereplőkkel előzetesen aláíratott szerződésben a szereplők széles körben voltak kötelesek alapvető jogaikról lemondani, és nem hívták fel figyelmüket a lehetséges súlyos hátrányokra. Kifogásolta azt is, hogy a szerkesztők – a felelősséget az önrendelkezési jogra hivatkozással magukról elhárítva – az egyik szereplőt kifejezett kérése ellenére megalázó helyzetben mutatták be.⁴¹ Egyetértett azzal az ORTT, hogy az önrendelkezési joga alapján mindenki szabadon dönthet arról, hogy mely alapvető jogáról mond le,⁴² azonban úgy ítélte meg, hogy a személyi szabadság határait túllépve a szereplők eszközzé váltak a műsorkészítő kezében. (Ezt követően évekig nem ezt az irányt követte az ORTT, s csak működésének utolsó éveiben jelentek meg ismét hasonló érvek a Testület gyakorlatában.)

Az ORTT elsősorban a kiskorúak védelmének szempontja alapján vizsgálta a valóság show-kat, de egy esetben megjelent az emberi méltóság védelmének szempontja is. A „Big Brother” és a „Való Világ” jogsértéseit szankcionáló határozatokból az utóbbi szempont – a rendelkezésünkre álló anyagok alapján – hiányzik, bár a ‘műfaj’ jellegzetességeit ugyanúgy magukon hordozzák, mint a „Bár” című műsor. Lenkovics Barnabás szerint az ORTT gyakorlatában eddig még nem jelent meg a kulturálisan és intellektuálisan kiszolgáltatott, vagyoni értelemben is kihasznált felnőtt nézők alapvető jogainak védelme.⁴³ (Az ORTT döntéseiben megállapította, hogy a műsorok szereplőivel kötött szerződések sértették az emberi méltóságot, mert személyiségi jogaik érvényesítéséről való lemondást tartalmaztak. A Fővárosi Ítéltábla⁴⁴ azonban nem osztotta az ORTT álláspontját, azon az alapon, hogy a hatóság csak a műsorszámok tartal-

⁴⁰ „A műsorszolgáltató köteles tiszteletben tartani a Magyar Köztársaság alkotmányos rendjét, tevékenysége nem sértheti az emberi jogokat, és nem lehet alkalmas a személyek, nemek, népek, nemzetek, a nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbségek, továbbá valamely egyház vagy vallási csoport elleni gyűlölet keltésére.”

⁴¹ Ismereteim szerint ehhez hasonló panasz más műsorszolgáltatók műsorszámával összefüggésben nem érkezett, ekként nem kimondottan alkalmas arra, hogy az ORTT egyöntetű gyakorlatára vonatkozó következtetéseket levonjunk belőle.

⁴² Ez az álláspont egyébként vitatható, azonban az önrendelkezési jog terjedelmének elemzése e tanulmány kereteit meghaladná.

⁴³ L. bővebben az állampolgári jogok országgyűlési biztosa az OBH 4247/2003. sz. ügyben készült jelentését (Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa ebben az ügyben a valóság show-k szereplőinek személyiségi jogainak érvényesülését vizsgálta.)

⁴⁴ 4.Kl.27.307/2005/4. szám. Letölthető: <http://mediatanacs.hu/dokumentum/10065/birosagi-20060624170712.pdf>

mát, nem pedig készítésük körülményeit vizsgálhatja; jórészt ennek is köszönhető az ORTT – előbbiekben említett – tartózkodó magatartása az alapjogokat sértő műsorszámok bemutatásával kapcsolatban. A jogalkotó felismerve ezt a helyzetet, és az Smtv. 15. §-ában megtiltotta a visszaélést a médiatartalom-szolgáltatóknak adott, nyilvános közlésre szánt nyilatkozat közzétételébe vagy a médiatartalomban való szereplésbe történt beleegyezéssel. Nem köthető, illetve semmis továbbá az olyan – korábban a valóságshow-kban, illetve délutáni talk-show-kban szerepléssel összefüggésben általánosan elterjedt – megállapodás, amely a megállapodás tárgykörén belül korlátozza a médiatartalomban szereplő jó hírnevéhez, becsületéhez vagy magánéletéhez fűződő jogainak érvényesíthetőségét, illetve a nyilatkozat vagy szereplés visszavonásához fűződő, jogait.)

Az emberi méltósághoz való alkotmányos jog része az egyén önrendelkezési joga. A műsorszolgáltatók eljárása során az eljárásban részt vevő magánszemélyek önrendelkezési jogának megfelelő védelmet kell kapnia a műsorszolgáltatókkal szemben, azokkal a megszorításokkal, amelyek az eljárás jellegéből következnek. Ebből fakadóan a műsorszolgáltatót az a kötelezettség terheli, hogy működése során az emberi méltóság tiszteletben tartása mellett járjon el, és senkinek ne okozzon indokolatlan hátrányokat. Ez következik az Rttv. 3. § (2) bekezdésében foglalt, a műsorszolgáltatót terhelő kötelezettségből is. A sajtószerveknek – működésük során – az emberi méltóságot, az érintettek személyiségi jogait és a kegyeleti jogot tiszteletben kell tartania, és biztosítania kell, hogy a magánéletre vonatkozó adatok szükségtelenül ne kerüljenek nyilvánosságra.

Az ombudsmani gyakorlat szerint az alapjogok megsértését semleges vagy pozitív színben feltüntetett műsorszám súlyos morális bizonytalanságot kelthet a kiskorúakban, így pl. egy műsorszámban bemutatott személy emberi méltóságának megsértése alkalmas lehet arra, hogy a kiskorú erkölcsi fejlődését kedvezőtlenül befolyásolja.⁴⁵ Az egyes műsorszámokat az Rttv. előírása szerint a műsorszolgáltatóknak kell megfelelően kategóriákba sorolnia.

Teljesen mellékes, hogy a bemutatott műsorszám szereplője az alapjogsértő helyzethez hozzájárult-e, vagy volt-e egyáltalán akár az alapjogsértő jellegről, vagy a műsorszám bemutatásáról tudomása, ugyanis nem a szereplő alapjogainak védelme kerül az eljárás fókuszába, hanem az alapjogsértő helyzet kiskorúakra gyakorolt hatása. (Éppen azért, mert a gyermekek jogainak védelme érdekében indokolt a fellépés, nem sérül a szereplő önrendelkezési joga, ő ugyanis kéretlenül nem részesül jogvédelemben.)

Amennyiben a műsorszolgáltató a kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének kedvezőtlen befolyásolására alkalmas műsorszámot (annak műsorelőzetését) nem a megfelelő időszámban, illetve az előírt jelzések feltüntetése nélkül teszi közzé, következetesen fel kellene lépni a jogsértő állapot megszüntetése, illetve a további jogsértés megelőzése érdekében.

Speciális esetek voltak azok, melyekben a műsorszámokban bemutatott személyek írásbeli nyilatkozatban kifejezetten visszavonták hozzájárulásukat, ennek ellenére adásba kerültek a felvételek. Ez fogalmilag sértette az emberi méltósághoz, valamint az abból következő önrendelkezési jogot. A műsorszámok emberi méltóságot sértő jellegét azonban nem vette figyelembe az ORTT akkor, amikor közigazgatási eljárásában azt állapította meg, hogy a műsorszolgáltató

⁴⁵ L. OBH 2915/2006., OBH 2503/2006., OBH 6086/2004., OBH 4811/2004., valamint OBH 1052/2003., OBH 1458/2003., OBH 2012/2003. sz. ügyekben készült jelentésekben.

nem sértette meg az Rttv. rendelkezéseit. Úgy vélem, hogy műsorszámok ennyire nyilvánvalóan emberi méltóságot sértő jellege önmagában alkalmas lett volna arra, hogy az ORTT az Rttv. 3. § (2) bekezdésében foglaltak megsértését megállapítsa.⁴⁶

8. A korábbi gyakorlat alkalmazhatósága

Az Smtv., valamint az Mttv. rendelkezései egyértelműsítették az Rttv.-ben korábban is meglévő, az Alaptörvénnyel és annak rendszerével, fogalmi kultúrájával való közvetlen kapcsolatot. Az Ajbt. rendelkezései a közszolgáltatást végző szerv törvényi fogalmával ugyancsak megerősítette a korábban kialakult hatásköri szabályokat. Annak megítélése, hogy a fentiekben összefoglalt és bemutatott gyakorlat mennyiben követhető, több nehézségbe is ütközik. Az Alaptörvény alapjogokkal kapcsolatos szövege nagyrészt megegyezik az Alkotmányban foglaltakkal, legalábbis az alkotmányos követelmények és alapjogok tekintetében nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely ellentétes volna a korábbi Alkotmány szövegével. Az Alkotmánybíróság pedig a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy *„az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírói döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni.”* Ebből az következik, hogy az alapjogi érvrendszer tekintetében is adott a korábbi érvrendszer alkalmazása. Mindezek azt is jelentik, hogy sem az új médiaszabályozás, sem az Alaptörvény elfogadása, sem pedig az Ajbt. elfogadása önmagában nem indokolja az ombudsmani gyakorlat megváltozását, így arra magam jelenleg vajmi kevés esélyt látok.

⁴⁶ Az OBH 2503/2006. sz. és más ügyekben készült jelentés megállapította, hogy az ORTT azzal, hogy közigazgatási eljárása során nem vizsgálta, illetve nem volt figyelemmel arra, hogy a panaszosok kifejezetten visszavonták korábbi hozzájárulásukat, a jogállamiság elvével és az abból következő jogbiztonság követelményével, az állam objektív alapjogvédelmi kötelezettségével, valamint az emberi méltósághoz, illetve az abból fakadó önrendelkezéshez való joggal összefüggő visszásságot okozott. A médiahatóság és a bíróságok gyakorlatáról I. KOLTAY András: Az emberi jogok, az emberi méltóság és az alkotmányos rend védelme a magyar médiaszabályozásban. *In Medias Res*, 2012/1.